

13.11.2023

Урок № 12

Тема уроку: «Число іменника. Іменники, що мають лише форму однини або множини»

Мета уроку (формування компетентності): предметні: поглибити знання учнів про іменники, що мають лише форму однини або множини, формувати вміння правильно вживати їх у власному мовленні; знаходити й виправляти морфологічні помилки; **ключові:** уміння вчитися: пов'язувати вивчене з теми із практичною діяльністю, навички засвоєння та критичного осмислення здобутої інформації; **комунікативні:** толерантне ставлення до думок і почуттів оточуючих; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; **загальнокультурні:** ініціювання конкретних заходів, участь у моделюванні навчальних ситуацій, спрямованих на поліпшення умов засвоєння морфологічних норм.

Матеріали до уроку:

1. Опрацюйте § 50-51 у базовому підручнику: *Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2019. – 208 с.*

2. Перегляньте відео до уроку на [YouTube](https://www.youtube.com/watch?v=OroHXs6BXwg&ab_channel):

https://www.youtube.com/watch?v=OroHXs6BXwg&ab_channel

Число іменників

Однина		Множина	
для називання			
окремого предмета або неподільної сукупності		Двох і більше предметів або предметів парної (симетричної) будови	
<i>дерево, книга, заява, студентство</i>		<i>столи, документи, ножиці</i>	
називають			
лише в однині		лише у множині	
Власні назви	<i>Одеса, Донбас, Тарас Шевченко, Великий Віз</i>	власні назви	<i>Карпати, Чернівці, Альпи</i>
Збірні поняття	<i>професура, рідня, піхота, селянство, молодь, коріння,</i>	предмети парної або симетричної будови	<i>окуляри, ножиці, ворота, ковзани,</i>
Речовинні іменники	<i>золото, сталь, молоко, кисень, водень, бензин, чай,</i>	означають масу, речовину	<i>дріжджі, помії, парфуми, верики</i>

Абстрактні назви	<i>бадьорість, краса, висота, спокій, радість, біганина,</i>	дієслівного походження	<i>радощі, веселощі, гордощі</i>
		Усі іменники, що вживаються тільки у множині, не мають ознак граматичного роду	

3. Робота з текстом

► Прочитайте статті з посібника О. Сербенської «Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити».

► На що вказує мовознавець?

ДЕЩО ПРО КАТЕГОРІЮ МНОЖИНИ І ПОНЯТТЯ ЗБІРНОСТІ

Категорія числа — одна з основних категорій іменника. Більшість іменників утворює форми однини (назва окремого одного предмета) і форми множини (назва двох або більше предметів). Від іменника *корінь* — множина *корені* (*два корені лиха*), *прилад* — множина *прилади* (*користаємо з окремих приладів*), від *кіл* — *коли* (*з колами в руках*), *прут* — *прути* (*два пруди поля* — місцева назва міри поверхні), *ремінь* — *ремені* (*дістав зо два ремені*), *камінь* — *камені* (*вимощена каменями дорога*)...

Зовсім окремим видом іменників є слова, що означають невизначену кількість однорідних предметів, які існують у певній сукупності. Їхнє лексичне значення таке ж, як і названих предметів, але граматично вони становлять зовсім окремий клас іменників: одиничні іменники — чоловічого роду другої відміни твердої або м'якої групи (*прилад, колос, ремінь, камінь*), а збірні — це іменники середнього роду другої відміни м'якої групи з флексією *-я*: *приладдя, волосся, колосся, вугілля, каміння, пруття, коріння*... Вони означають не один предмет, а багато таких самих предметів і тому за значенням наближаються до форм множини. Це дає підставу до виникнення помилкових сполучень таких іменників з прикметниками у формі множини: *канцелярські приладдя, міцні коріння, запашні зілля*. Це груба помилка, що полягає в змішуванні множини з поняттям збірності. Найчастіше бачимо такі помилкові сполучення в написах на крамницях: *Шкільні і канцелярські приладдя*. Правильні сполучення *міцне коріння, буйне волосся, запашне зілля, золоте колосся, тверде каміння, гнучке пруття, шкільне приладдя*...

«ГАРНА МЕБЕЛЬ» ЧИ «ГАРНІ МЕБЛІ»?

Що ми повинні знати про форми числа українських іменників, щоб не порушувати мовної норми:

1. Переважна більшість іменників має форми однини і множини (*стіл — столи, зошит — зошити, ліс — ліси*).

2. Частина іменників має форму тільки однини (*Київ, географія, мілітаризм, хліборобство, будівництво, баранина, аспірин, клей*). Сюди належать і збірні іменники (*молодь, малеча, волосся, гілля*).

3. Значна кількість іменників виступає тільки у формі множини (*Карпати, Чернівці, мемуари, вибори, ресурси, джунглі, висівки, вершки*).

4. Запам'ятаймо, що в українській та російській мовах є іменники-відповідники, що відрізняються формами числа:

Двері (мн.), широкі двері	Дверь (одн.), широкая дверь
Меблі (мн.) — м'які меблі	Мебель (одн.) — мягкая мебель
Похорон (одн.) — Був на похороні брата.	Похорони (мн.) — Был на похоронах брата.
Волосся (одн.) — довге волосся	Волосы (мн.) — длинные волосы
Чорнило (одн.) — червоне чорнило	Чернила (мн.) — красные чернила
Годинник (одн. і мн.), гарний годинник, гарні годинники.	Часы (мн.), хорошие часы.

Отже, українською мовою правильно *гарні м'які меблі* (а не *гарна м'яка мебель*), *густе волосся* (а не *густі волоси*).

Запам'ятай!

4. ► Опрацюйте матеріал, запишіть його у вигляді схеми, таблиці.

Іменники, що вживаються тільки в однині:

1. Назва речовин: сметана, чорнило, клей.
2. Збірні іменники: людство, листя, худоба.
3. Іменники з абстрактними значеннями: телебачення, доброта.
4. Власні назви: тернопіль, волинь, прип'ять.

Іменники, що вживаються тільки в множині:

1. Назви парних предметів: штани, ножиці, сани.
2. Назви, що мають матеріально-речовинне значення: дріжджі, висівки.
3. Назви сукупностей предметів: гроші, фінанси.
4. Назви від різків часу, свят, побутових обрядів: хрестини.
5. Власні назви: Суми, Семигори, Черкаси.

► Є іменники, що вживаються тільки в однині, це назви речовин, збірні іменники, іменники з абстрактним значенням, власні назви; а є іменники, що вживаються тільки в множині, це назви парних предметів, назви, що мають матеріально-речовинне значення, назви сукупностей предметів, назви ігор, звичаїв, обрядів, географічні назви.

5. ► Визначте число іменників, розподіліть їх на групи, поєднуючи з прикметником: 1) Уживаються і в однині, і в множині; 2) Уживаються тільки в однині; 3) Уживаються тільки в множині. Вишня, стіл, масло, цукор, стрільба, штовханина, жовтизна, Сатурн, Панас Мирний, колосся, пір'я, щипці, ліки, жнива, канікули, заздрощі, Гімалаї, гілля, гроші, діти, фінанси, дрібнота, коріння, студентство, геройство, добро, дебати, іменини, посиденьки, пустощі, добро, мир, слава, бензин, шахи, вершки, висівки, макарони, Альпи, Карпати, граблі, молоко, цукор, чай, Дніпро, Україна, Чигирин.

6. ► Знайдіть «зайве» слово й додайте власний приклад:

1) причепа, слюсар, бідолаха, лівша; 2) веселощі, ворота, ріки, окуляри; 3) вітер, бензин, хутір, море; 4) учнівство, дитинство, добро, іграшка.

7. ► Прочитайте речення. Знайдіть у наведених реченнях множинні іменники і з'ясуйте, якими членами речення вони виступають.

1) Тітка була дуже рада, поздоровляла Олесю і на radoщах тричі, поцілувала її. 2) Уже й жнива минули, настала Перша Пречиста, а його не було. 3) — Коли ви заблукались в пущах і навідались у наші мокрі нетрі, то прошу до покоїв. 4) Він неначе почував пахощі од тієї квітки, що пішли по усій світлиці і сповнили його душу. 5) Смерть, очевидячки, уже стояла в його за плечима або заглядала в двері. (Із тв. І. Нечуя-Левицького).

8. ► Виконайте тестові завдання

1. Укажіть, у якому рядку не всі іменники мають форми і однини, і множини:

- А гори, річки, ходіння, Харків, озера;
- Б дитина, гірка. комаха, будинок, слово;
- В книга, читач, пісня, вірш, викладач;
- Г край, район, серце, козак, гребля;
- Д садочок, черешня, дерево.

2. У якому рядку всі іменники мають форму тільки множини?

- А Лінощі, веселощі, мудрощі, заздрощі, жнива;
- Б думки, сестри, сім'ї, розмови, двері;
- В альпи, вулиці, байки, бурі, гори;
- Г вишні, лелеки, долоні, пісні, Суми;
- Д чернівці, міста, долини, джерела, ріки.

3. У якому рядку всі іменники мають форми і однини, і множини?

- А Білизна, височінь, доброта, глибина, заздрість;
- Б селянство, професура, ботвиння. сонце, косар;
- В фосфор, глина, золото, сало, яшма;
- Г книга, заєць, огірок, країна, ніс;
- Д читання, сум, демократизм, доцільність, лагідність.

4. Укажіть, у якому рядку не всі іменники мають форми і однини, і множини:

- А Мороз, вітер, берег, лебідь, мелодія;
- Б Сніг, знання, сіль, учнівство, учень;
- В Лелека, степ, стежка, колодязь, пролісок;
- Г Вулик, намисто, блискавка, криниця, друг;
- Д Казка, герой, хмарка, ранок, гриб.

5. Лише в однині вживаються всі іменники рядка:

- А вазон, прикрість, зелень;
- Б Крим, молоко, залізо;
- В Дністер, козацтво, ім'я;
- Г людство, сум, мальва;
- Д радість, золото, вітер.

6. Лише форму однини мають обидва іменники рядка:

- А комашня, чапля;
- Б молодь, нація;

В журба, сумнів;

Г кисень, кабінет;

Д сметана, вапно.

7. Лише форму однини мають обидва іменники рядка:

А вуглець, родовище;

Б щирість, прибуток;

В селянство, шляхта;

Г срібло, пектораль;

Д артилерія, лейтенант.

8. Лише в множині вживаються всі іменники рядка:

А Карпати, проблеми, вечорниці;

Б входини, народи, Альпи;

В дріжджі, заручини, обличчя;

Г перемовини, двері, ножиці;

Д уста, м'ясниці, перешкоди.

9. Лише форму множини мають обидва іменники рядка:

А дебати, кеглі;

Б надра, бенкети;

В іменини, землі;

Г ворота, радощі;

Д штани, суперечки.

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

y.levchuk2976@gmail.com

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку.